

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>Szerkesztőség: hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utca 348 szám.</p>	<p>Megjelen havonként háromszor, 5-én, 15-én és 25-én egy, illetőleg másfél iven. Előfizetési ár egész évre 4 frt., félévre 2 frt., Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt., 200 szóig 2 frt., a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>Kiadó hivatal: hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény inté- zendő. Kis-Mester utca 1382.</p>
--	---	--

A történelmi igazság érdekében.

A történetíró, ki (majd akkor, midőn azon indulatok és szenvedélyek, melyek most uralkodnak felettünk, kihálnak) ama nagy fordulathoz és alakuláshoz történetét akarja megírni, a mely átalakuláshoz a debreczeni zsinat befejeztével és alkotásainak nemsokára leendő királyi szentesítésével eleibe megy a magyar ref. egyház, keresni fogja azon adatokat, melyekből ezen zsinatnak, ennek lefolyásának, az itt szereplő egyéneknek, eszméknek, hangulatnak és indulatoknak igaz képét meg tudja alkotni. — Első sorban természetesen a hivatalos okmányok és a jegyzőkönyvek lesznek figyelme tárgyai. De ezekből inkább csak a száraz tényállást, a történet dolgoknak úgy szólván eszontvázát fogja megismerni; az eseményeknek husát és vérét a különböző törekvések, indulatok és szenvedélyek helyes ösmerete teszi megfoghatóvá. Magán levelezések, röpiratok, ujság tudósítások, az elfogulatlan és nem érdekelt kortársak ítélete gyakran mélyebb pillantást engednek vetni a történetírónak az események valódi okaiba és szellemébe, mint a hivatalos iratok. Sőt a legnyilvánosabb és legkézzelfoghatóbb pártszempont felfogása sem fogja őt tévuttra vezetni, mert abból is tanúságot merit. Bár milyen ellenkező ítéletet fog olvasni pl. a történetíró a Sárospataki és a Debreczeni Egyházi lapban a Dobos János szeptember 10-én tartott beszédéről, fogja tudni, hogy a maga ítéletében mihez tartsa magát. Mert szembeszökök és nem csak magában a beszédben, hanem a Dobos egyéniségében és pártállásában keresendők azon okok, melyek az egyik tudósításnak fájdalmas haragját, a másiknak méltánylását keltették fel.

De van egy körülmény, mely könnyen félrevezetheti a történetírót. Az nevezetesen, hogy ha ott, a hol a dolog természete szerint az igazságot véli és van joga keresni és megtalálni, valótlanságra talál. A pártszempontok sugallta bármilyen gyanúsítások is kevésbé tévuttra vezetők, mint a hanyagság és könnyelműség, vagy a dolog nem értésén alapuló nyers valótlanságok. Ezen szempontból

tarozunk egy pár megjegyzést tenni a most lefolyt zsinatot illető nyilvános tudósításokra nézve.

A zsinat második összegyülekezésénél rendes gyorsírók állandóan alkalmazva nem voltak. A beszédek közül a fontosabbak gyors írással is leírtak ugyan, de általában, az egyházi lapok számára készült tudósításokon kívül, bátran kimondhatjuk a helybeli és fővárosi napi sajtó tudósításai, nagy részben nem tükrözik vissza hiven a zsinat lefolyását és hangulatát. A fővárosi sajtóba küldött tudósítások, telegrammok, általában sok tökéletlenséget, valótlanságot és izgatató híreket tartalmaznak. Azon kölesönös kényeztetésnek, melylyel napjainkban a napisajtó a közönséget, és viszont a közönség a napi sajtót idegessé és lázassá tette, a zsinati tudósításokon is nagyon megérzenek nyoma. A szept. 15-iki ülésről szóló tudósításokban pl. egymást érik az ilyen zárjelbe vett megjegyzések: „Retentő, siketítő lárma,“ továbbá „Siketítő lárma, nevetés, taps, zaj tetszés, leirhatlan ingerültség, ez türehtelen“ stb. — Vajjon mit fog hinni a késő kor, mi csoda gyülekezet, és mi csoda nyers és elkeseredett szenvedélyek harcza szerepelt e zsinaton? Másnemű gyűlésekről szóló tudósításoknál kicsinyeskedés volna ilyenek ellen szót emelni, még ha nem felelnének is meg teljesen a történeti hűségnek, mert hiszen ezek a fiatal reporterek megszokott kifejezései, és az érdekességet hajhászó közönség az ilyeneket mintegy megkívánja. De tiltakoznunk kell és tekintetben bátran hivatkozhatunk az összes jelenvolutakra, hogy a zsinatnak lefolyása és hangulata még akkor is, midőn a szavazások előtt a várakozás legfeszültebb, a kedélyek legfelhangoltabbak voltak is, ilyenféle a valótlanságnak meg nem felelő jelzőkkel lenne jellemezhető. Lehetnek talán, kiknek a zsinat kedélyhangulatát érdekükben van minél nyugtalanabbnak és a pártokat minél türelmetlenebbeknek festeni, de az igazság az, hogy azon mozgáson és zajon kívül, a mi száz embernél számosabb együtt tanácskozó gyűlésen mindig észlelhető, a tanácskozások mindig és mindkét párt részéről, — sőt a harmadik pártot Kovács Albertet is ide számítom — a helynek szentségét és

a kérdéseknek fontosságát megillető külformák között folytak le, és egyáltalában nem úgy, mint fájdalom néha napjainkban a parlamenti ülésekben is szoktak lefolyni, Ezt constatálni mind a történeti igazság, mind a zsinat iránti tisztelet parancsolják.

Másik, a mit megjegyzés nélkül nem hagyhatunk az, mintha, a mint némely tudósításokban, sőt némely zsinati szónok beszédében is érintve van — a zsinat többsége a zsinat kezdetén magával hozott véleményét és meggyőződését a zsinat folyama alatt megváltoztatta volna. Egyesek lelkébe belátni nem lehet és mégis belátni akarni, és abban olvasni — gyanúsítás. — A zsinati kisebbség, az igaz, határozottabb és előre megállapított tervvel erős párttá tömörülve jelent meg, és lehetőleg minden homogen elemet magához vonzott. Az is igaz, hogy a többség nem kevés tagja lelkében aggodalmakkal jött a zsinatra. De merjük állítani, hogy a többség mindenik tagjában meg volt két dolgról a meggyőződés. Egyik annak érzete, hogy nem a protestantismus és a reformata egyház jogai és érdekei ellen intézett roszakaratu támadás visszaverése lesz a zsinat teendője, mert ilyen támadás senki részéről sem tétetett. Másik annak a felelősségnek tudata, hogy éppen ebből folyólag nem gravamenek, hanem tanácskozások és alkudozások levén a zsinat teendői — ennek a zsinatnak nem szabad eredmény felmutatása nélkül oszlani fel, mert a felekezeti sürgős és igaz érdekei a positiv munkatérre való lépést elengedhetlenül megkövetelik. Ezen tudat oly erős volt, hogy arról is meg vagyunk győződve, hogy ha véletlenül a kisebbség többséget tudott volna is magának szerezni (a mitől azonban távol állott,) a döntő perczen ugyanazon jelenet állott volna be, a mit 1861-ben a felirati és határozati vitákat eldöntő szavazás alkalmával láttunk, hogy t. i. a többség önként deferált volna a kisebbségnek. Hogy ezen két érzet mellett lehettek és voltak a lelkekben súlyos és nehéz aggodalmak, azt a magát csalhatatlannak tartó pártszenvedély ha látja is, félre magyarázza; de érzi az, a ki érzi hogy éppen a legmelegebb szeretet mindig össze van kapcsolva a szeretett tárgynak féltésével, még akkor is, ha a féltésre elég ok nincsen.

Hogy némely egyházi lapban a Dobos beszéde „szégyenelni való szellemben tartottnak és megmagyarázhatlan indokból születettnek“ van nevezve, ez csak a pártszenvedély boszankodó felhevülése, és Phaedrusrnak Aesopusról mondott szavait juttatja eszünkbe: „Derisor potius quam deridendus senex.“

Éppen ezen kategóriába tartozik a zárt ülések előnyeivel való visszaélésnek, valamint annak is emlegetése, hogy a zsinaton a zárt ülések azért tartattak volna, hogy némelyek „elmondhassanak olyat is, melyért talán a

felelősséget maguk sem vállalnák el a nyilvánosság előtt.“

G. K.

Tanszabadság-e vagy Confessió? Krisztus-e vagy Barnabás? *)

Korunk divateszméje, sőt azt is merem mondani, hogy megölni betűje a „szabadelvűség“, ennek a zászlója vagyis köpenyége alatt ellehet követni mindent a mi káros akár egyházi, akár társadalmi téren, minden okos kipróbált jó intézményeinket ezzel a jelszóval forgatták föl; s különösen szegény reformált egyházunkat az örvény szélére vitték. Demokratia, népfenség, közös pápista iskola, türelem a választási téren t. i. türjük, hogy hiveinket elkeresztelgetik, megadóztatják stb. egyéni jog, egyéni szabadság, sőt Ballagi ur szerint „egyéni felségjog“ (!?) t. i. hogy a felséges egyénnek szabad legyen felbontani a családi köteléket, elhagyni a felséges rossz asszonynak urát, gyermekeit, s összeszövetkezni a nazarénusok mezitelen keresztelőjében a hivekkel és ott a szeretetet „közösen“ gyakorolni.

Ujabbán megint merült fel egy furcsa csoda szülött, melyet Ballagi ur tanszabadságnak nevez, ez meg abból állana, hogy a tanároknak joguk van a reform. egyház által keserves áldozatok árán fentartott főiskoláinkban az általunk fizetett tanszékeken a reformált egyház tanaival, sőt a keresztyénség alapelveivel is homlokegyenest ellenkező tanokat hirdetni annak az ifju nemzedéknek, mely hivatva van a reformált egyházban annak tanait hirdetni jövőben, ezt pedig jogosan is teszik Ballagi ur szerint, mert az egyéni felségjogból önként következik, hogy kiki azt tegye, a mi neki tetszik.

Főiskoláinkban a tanári székek azért vannak felállítva, hogy azokon a mi egyházunk tanai, és se egyik, se másik tanár privát gustusa taníttassék. de ha azok a theologia tanárok az ő egyéni felségjoguknál fogva ott a nihilismust, socinianismust, arianismust, judaismust vagy mahomedanismust tanítják, s a mi egyháztudományunkat guny tárgyává teszik, a bibliával és ennek quint essenciájával a confessióval együtt rendszeresen czáfolják, hát az ellen ne legyen ám szabad mukkanni se a papságnak, mert az a „protestantismust meggyalázó merénylet lenne“, különben is tudomány kérdése ez, a mihez pedig a papság nem ért s ennél fogva ebben az egyháztestület többsége nem is határozhat; vidéki együgyü emberekből áll az egész, azoknak tiszte az, hogy exequáltassa a közönséget az iskolai adóért, a többit majd elvégzi a szabadelvűség az ő tudományával egyesülve. Ide megy ki Ballagi Mór urnak a tanszabadság = Nagy Gusztáv husvétii cikkének érdekében írott felszólalása. Minthogy azonban ama hirhedt husvétii igazság ellen én voltam vakmerő legelsőben szót emelni, a mint a Sárospataki Lap megírta, „csinos máglyát raktam Nagy Gusztáv alá és embereket keresek, a kik azt felgyujtsák,“

*) Ez erős tollal és erős meggyőződéssel írott cikket, bár némelyekben tulerős, szívesen közöljük, mert annak megállapítását tartjuk földolognak, hogy vajmi kevesen vannak a magyar ref. egyházban, kik a pataki husvétii igazságokban hisznek; és azt akár hitnek, akár tudománynak tartásák.

és lám emberek találkoztak keresés nélkül is, a kik alá fog-
nak fűteni, mielőtt a máglyát meggyujtanánk, kérdezzük
meg, jogos-e az?

A kérdésre kérdéssel felelek. Ha nekem van egy üzle-
tem, vagy gazdasági telepem, s abba én tisztet vagy cse-
lédet állítok azon kötelezettséggel, hogy azt hasznossá,
gyümölcsözővé tegye, és az azt tönkre teszi, elpusztítani
törekszik, van-e jogom az egyént elcsapni? ezen tán senki
se kételkedik, hogy van!

Ha ez kétségtelen jog, akkor talán az is jogos dolog lesz,
ha a tiszánineni egyházkerület több esperessége az ő vetemé-
nyes kertjéből a pataki iskolából eltávolítja azt a kertészt, a
ki ott a protestantismus előfájának gyökerére vetette a fej-
szét az ő egyéni felség jogánál fogva. Hát Nagy Gusztávnak,
ha az ő tudományos kutatásai oda vezették, hogy a keresz-
tyénség alapigazságait józan eszével meg egyeztetni nem
tudja, sőt az ott meg írott és elfogadott igazságokat hazug-
ságnak tartja, az egész keresztyénséget együgyű mesének
tekinti, nincs-e joga ezen nézeteit hirdetni is akár katedrá-
ban, akár sajtóban? Igenis van! Itt már elismerem egyéni
felségjogát; tökéletesen igazat adok Ballagi urnak is, ha
védi ezen jogot. Csak hogy a ki a reformált egyházat alá-
ásni iparkodik, tegye azt a maga kenyerén és ne a reform.
egyház kenyerén; alapítson iskolát maga, gyűjtsön tanítvá-
nyokat maga körül mint hajdan Krisztus és hirdesse nekik
az új eget és új földet, vagy akár az atheismust és nihilis-
must, ma már nem fogják máglyára vetni mint Calvin Szer-
vétet, még bitóra se kerül mint Nagyarsányban az unitá-
rius próféta hajdan, hanem annyi bizonyos, hogy a reformált
egyház kenyeret adni oly egyénnek, ki azon egyházat meg-
buktatni törekszik, nem kötelezhető. Az meg egészen furcsa
kivánság Ballagi urtól, hogy Nagy Gusztáv kedvéért még
egy másik tanári széket is állítsanak fel; épen olyan kíván-
ság, mintha nekem p. o. volna egy kertészem a ki kevélysé-
gében az én nemes csemetéimet ki vagdossa és valaki azt
tanácsolná, hogy ne kergessem el, hanem fogadjak egy má-
sikot is mellé, a ki ültetgessen. Ez a kérdés egészen világos
s rá a felelet könnyű!

Hátra van még az illetékesség kérdése. Kinek van
joga egy hamis tudományt terjesztő főiskolai tanár felett
ítélni? Errre Ballagi ur azt mondja „ott az időségi sajtó
cáfoltja meg! De hagyjanak békét a hivatalnak
mely felett rendelkezni igenis a közgyűlés joga, de nincs joga
azt betöltő egyén lelkiismerete felett bíraskodni és annak
akár élő szóval akár írásban nyilvánított tannézeteit elítélni,
„olyan protestáns gyűlés mely tantételek felett kívánna
többségileg bíraskodni“ a róm. catholica egyház elveit tenné
magáévá stb. Ezen kérdésre nézve eligazít bennünket az
eddiggi gyakorlat és írott törvényeink, mert azok kötelezők
nem pedig akár egyik akár másik tanár collegialis véleménye.

A reformatió egy óriási forradalom volt, mely meg-
rázta az egész keresztyén világot s kezdetével száz meg
száz felekezetre szakadva rohant mint a romboló áradat;
nem szükség említenünk a pörlázadás borzalmait, elhalgat-
hatjuk, hogy hányféle kommunistikus elvek hirdettek és
találtak követőkre, úgy hogy magok a reformátorok is meg-
döbbenve kérdezték, valyon mi leszen ebből, s gondolkodni
kezdtek a romboló áradat rendes mederbe szorításáról, e
végre adták ki a konfessiókat, melyek a mily határozott-
sággal szakítottak a római katholika egyházzal, ép oly hatá-

rozottan kárhoztatták a belölők is kiszakadó eretneksége-
ket p. o. a socinianismust, szombatosokat, anabaptistákat,
stb. s nem csak hogy kárhoztatták, hanem üldözték
is tüzzel vassal s minden kezük ügyében lévő fegy-
verrel. Ma már divatos dolog Kálvint elítélni Servet meg-
égetéseért, pedig abban az időben másként nem is tehetett, s
ha a reformátorok is abban az időben a vallási türelmet pre-
dikálták volna, ma vagy egészen római katholikus lett volna
a világ, vagy a hány ember annyi felekezet, igazán szólva
a keresztyénség igen cifra alakot öltött vagy el is enyé-
szett volna. De a nagyon is határozott konfessiókkal azt
eszközölték, hogy a vallási forradalom árja rendes medrébe
szorított és a róm. kath. egyház határozott ellentéte, a
protestáns egyház megalakult. A lelkiismeretszabadságot
hangoztatták, de az alatt sohasem értettek mást, mint hogy
szabad legyen minden embernek a szentírást vizsgálni s
meggyőződése szerint elhagyni a katholika egyházat s
bántatlanul áttérni a protestáns egyház kebelébe, de ha
valakit lelkiismeret szabadsága nem csak atheismusra, de
bár a szentháromság tagadására ragadott, az bizonyosan
bitóra vagy mágjára került ha elcsiphették, és azért abban
az időben senkinek se jött eszébe a protestánsokat kár-
hoztatni, velük ugyanazt tette volna bármely felekezet,
maga a katholika egyház legjobban. A protestánsokkal
másként állt a dolog, ők az őskeresztyénség alapján állottak,
az ő okmányokat tartották a zsinormértéknek, s az ő
egyházi zsinatok határozatait kötelezőknek, ugyanazokat,
melyeket a katholikusok, s a vallást az idő jártával hozzá
ragadt emberi találmányoktól tisztították meg, ezért jogos
térén álltak s ha védekeztek, a katholika egyház által is kö-
telezőnek tartott írásokból védekeztek, s a belölők kisz-
akadó eretnekségeket is onnét czáfolták; és pedig nem csak
hogy megczáfolták, hanem a velők való minden közösség
ellen tiltakozva üldözték is őket, tessék csak megolvas-
gatni bárkinek az unitáriusok és szombatosok történetét
hazánkban.

(Vége köv.)

Felelet „Az egyházmegyék gyám- és nyugdíj- intézetei érdekében“ írott cikksorozatra.

A Pótor ur által fölvetett „Egy pár közérdekű elvi
kérdés“ elsőjére: „Azon rendes lelkészek, kiket a kegyelet-
évet megállapító statutum hivatalban talált, ha más egy-
házba választatnak el, követelhetnek-e utódaiktól csonka-
és kegyeletévi jövedelmet?“ én a P. ur nézetétől eltérőleg
akként nyilatkoztam adott válaszomban, mely nyilatkozat
mellett most is megmaradok: igenis követelhetnek! ha azon
egyházmegye kebelében megmaradnak. Kiadják új egyhá-
zuktól a kegyeletévi járandóságot vagy az özvegy- és
árváknak, vagy ezek nem létében a gyámintézetnek, s így
a statutum követelményének eleget tesznek; a statutum
előtt már elfoglalva tartott hivatali állomásuk sértetlen
javadalma élvezésére, — mert a törvénynek visszaható ereje
nem lehet, — egész éltök tartamára jogot nyervén, e jognál
fogva azon egyházmegye más egyházába választás útján
történő változásuk esetében, a kiadni kötelezett kegyeletév
kárpótlásául követelhetik utódaiktól az első évi jövedelem
hasonló fele részét.

Pótor ur azonban azt mondja: nem követelhetik! és ezt állítva a törvénynek nem is tulajdonitunk visszaható erőt. Itt következik aztán cikkében az a bámulatos észjárás, az a meglepő fogalomzavar, melynek tömkelegében nem valami könnyű eligazodni.

Nem említem azt, hogy a „Válasz“-omból kivett egyes tételek némelyikének idézetében mennyire nem korrektül járt el; azt sem hozom fel, hogy érveim felett csak átsikamlott, sőt nagyobb részben nem is érintette azokat: tartom magamat egyenesen és közvetlenül P. ur azon okoskodása mellett, hogy midőn a kérdéses statutum előtt már hivatalban volt rendes lelkész a kegyeletévi javadalomnak kárpótlás nélkül való kiadására kötelezzük, ezzel nem tulajdonitunk a törvénynek visszaható erőt.

A szatmári egyházmegye ide vonatkozó, válaszbomban már csaknem minden részleteiben fölemlített s P. ur által egy részben legközelebbi cikke folyamán is felhozott határozatainak ismételt idézésével nem akarván fárasztani az olvasót, csupán azt tartom szem előtt, a mi a fenforgó ügy közelebbi megvilágítására vonatkozik.

A statutum e szavaiból: „a szatmári egyházmegye minden rendes lelkészeitől elvárja,“ hogy a kegyeletévi kiadja, Pótor ur azt következteti, hogy tehát: „a kegyeletévi kiadására nem csak a leendő rendes, hanem minden rendes lelkészek köteleztetnek. — De ha a statutum előtt hivatalban volt rendes lelkészek is köteleztetnek: hogyan állitható az, hogy ezzel a törvénynek nem tulajdonitunk visszaható erőt? Hiszen, ha a hozott törvény nem csak a jövőre, hanem a multa nézve is bir kötelező erővel, így annak már visszaható ereje van; pedig e gyakorlati igazságnak: „A törvénynek visszaható ereje nincsen!“ az az értelme, hogy a multa vagy a törvény megalkotása előtti időre nem szól, nem kötelez. Egyébiránt oly kezdetleges dolgok ezek, hogy szinte restellem ide írni; de kénytelen vagyok vele, miután Pótor ur a törvénynek „egyenesen kötelező és parancsoló“ erejét annak „visszaható“ erejével oly csudálatosan összezavarja, s a két egészen különböző fogalmat egynek veszi. Senki nem vonja kétségbe, hogy a törvény a megalkotás — sajátlag ugyan — az életbeléptetés idejétől kezdve mindenkit kötelez; nem vonja kétségbe, hogy „egy izben“ minden lelkész tartozik a törvény létrejötte után kegyeletévi jövedelmet fizetni, és csak az esetre követelhet kárpótlást, ha „ismételve“ kellene a kegyeletévi kiadnia: állításom egyedül az, hogy a multa nézve nem kötelez.

Mely állításomat, a kezünk alatti ügyre alkalmazva, igazolják az 1872. márczius 19. Gacsályban tartott egyházmegyei közgyűlés 5. számú határozatának e szavai: „minden lelkész rendes lelkészi hivatalba lépése évében, tartozik fizetni kegyeletévi jövedelmet.“ Ámde a statutum e szavainak idézetét úgy első, mint a második cikkében saját érvelésénél jónak látta kihagyni P. ur, és csak mint hivatkozást az általam történt idézetre, említi azt meg; holott pedig itt van az Ariadne fonala, ez az utbaigazító és vezénylő kalauz.

Továbbá igazolja állításomat a statutum hozatala idejétől eltelt 19 éves gyakorlat. Kinek jutott valaha még csak eszébe is, úgy magyarázni a kegyeletévi törvényt, hogy visszatérítés nélkül való kegyeletévvél az 1863. év előtt hivatalban volt lelkészek is tartoznak? Senkinek, ... kivéve

most P. urat. Fizetett-e ilyen lelkész kegyeletévet? Bizonyára nem! holott a „minden rendes lelkész“ kifejezés alatt érthetők lehettek volna az 1863. év előtti rendes lelkészek is, sőt épen az akkori 65 rendes lelkész alkotta a „minden rendes lelkész“ összeségét. Igaz, hogy a statutum sehol nem szól ilyformán, hogy a törvény csak a jövőre kötelez, nem pedig a multa nézve is. De hiszen erre nem is volt semmi szükség. Mert miként a régi Athenben nem hoztak törvényt az apagyilkos ellen, az eddigi tapasztalat folytán nem gondolva azt, hogy ily büntény elkövetethessék: úgy a kegyeletévi statutum hozatalakor sem képzelte senki, hogy annak valaki valaha visszaható erőt tulajdonítson. Hogy pedig mennyire nem képzelte, sőt minden ilyes gondolatot mennyire háttérbe szorított: erre nézve világos és megdönthetetlen adattal szolgálhatok.

Midőn az 1863. márczius 11-iki csekei egyházmegyei közgyűlés megállapította a kegyeletévi statutumot és szóba jött, hogy ez a statutum alkalmaztassék-e már az azon évi tavaszon változásba jövő lelkészekre avagy nem? az lön kimondva szóbelileg, hogy még ez alkalommal nem, ... hanem ennek utána minden esetről. S csakugyan, midőn K. S. rendes lelkész a halálozás által megürült kis-ari egyházban elváltatva, helyét 1863. április havában elfoglalta, az utódjául választott K. L. segédlelkész szinte azon időben Nagy-Szekeresre vitetett: sem amattól nem követeltetett a kegyeletévi kiadása, — pedig Kis-Arban özvegy és árvák valának, — sem ez utóbbtól.

(Folyt. köv.)

CXXV. zsoltár.

(LXXX. zsoltár dallamára: Hallgasd meg Izrael pásztor.)

Hymnussá alakítva:

Erős várunk nekünk az Isten,
A kik bizunk ő benne hiven;
Ha jó vihar, vész ellenünk,
Azok között el nem veszünk;
Ha a harczi kürt fölriáll,
Előttünk jár zászlóival.*)

Mint vitéz nép a bérczi várban,
Ellenség közt megállunk bátran;
Virág s lomb a völgyben örül,
Melyet hegyek vesznek körül:
A jókat az Ur megtartja,
Kiszállítja békepartra.

Az igazak birják e földet,
Kiket az Ur kegyébe fölvet;
A hitetlen népek pedig,
Kik törvényét nem tisztelik,
Elvesznek és sirjok felett
Átok borong emlék helyett.

*) Vagy a két végső sor helyett:
A harcban ő lesz a vezér,
Minket semmi veszély nem ér.

Áld meg Urunk a hazát s népet,
Melyet annyi vész, vihar tépett,
Árulót és cselszövőt ne
Küldj e vérrel szerzett földre,
Szébb jövőnek fénysugára,
Szálljon hitünk templomára.

Szücs Dániel.

Váczy József emlékezete.

Folyó hó 10-dikén kísérték örök nyugalomra Debreczenben a nagy templomból Váczy József nyugalmazott ref. lelkészt. Több ok van e férfi emlékezetét hitfeleink figyelmébe ajánlani. Ezért engedjen kérem a nt. szerkesztőség e kevés sornak parányi tért, oly embertől, kinek ez alkalommal hallgatni kellene, de megszólal, mert látja, hogy minden hallgat.

Váczy József 1802-ben májusban született Ugrán, Biharmegyében, hol atyja lelkész volt. Neveltetése gondos lehetett, mert Debreczenben míg a deák iskolákat tanulta, kitünő nevelői voltak, köztök néh. Gaal Dániel h. m. vásárhelyi lelkész is. A theol. tanfolyamot is jól végezhette, mert a derecskei deák-iskolába küldetett rektornak, mely állomást azonban egy barátja kedvéért H. Hadházzal cserélt fel. Hogyan tanított itt, emlékezni fognak a nemes város idősbejei között, a kik tanítványai voltak s a kik ő iránta való kegyeletüket legutóbbi időig megtartották. Azután, mivel 1826—28 körül a külföldre menést nem engedték, egy évet Bécsben töltött az ev. theol. intézetben. Majd 1829—30. Bécsben az irodalmi érdemeiről ismeretes Sipos József lelkészegéde volt; 1831-ben pedig évesdi lelkész lett. A tudományos képzettségben sem utolsó, művelt viselete által pedig sokakat megnyert ifju lelkész úgy ment Élesdre, hogy onnan előbb lépjen. Fájdalom e remény nem teljesedett. Családi élete szerencsétlen lett — saját bűne nélkül. Ezt közvetlen tudomás és számos ismerőire való hivatkozás mellett állíthatom. Szomorú sorsa nem gátolta meg, hogy hivatalát buzgón, és sikerrel folytassa. Egyházának birtokot szerzett, templomot építtetett. Halgatóinak s a vidék legműveltebbjeinek s jobbainak szeretetével, barátságával dicsekedhetett. Megelégtelen, boldogul töltötte el a negyven évet gyülekezetében, végre megtörve, hoszas szolgálatát befejezve Debreczenbe vonult rokonai körébe. — Élesdi életét emlékeztessé teszi a 40-es évekbeli kezdeménye; t. i. egy önmunkásságra ébresztő társulatot, u. n. lelkészi kört alapított lelkész társaival; ebben időnként hivataljokat érdeklő dolgokról, tudományos kérdésekről értekeztek, nemes társalgódot, barátkozást gyakoroltak. E körről néhány közlését találni azon idők Székács és Török szerkesztette „Prot. egyh. és isk. lap“-jában. Az 50-es években az évesdi egyház történetéről s annak urvacsorai régi edényeiről adott közre rövid leírást a S. Pataki füzetekben. — Tizenkét évi nyugalma alatt elaggott, elerőtlenedett, hallása, látása meggyengült, míg végre elérte a legutolsó változás és folyó hó 8-dikán reggel elnyugodott hü ápolója egyetlen leánya karjai közt. Elérte a végső határt s elnyugvásán nem zúgolodhatunk. De egy körülmény megérdemli, hogy megemlítettessék.

Ő egy régi papi család utolsó lelkész és férfi ivadéka volt. Alapos bizonyosságokra, atyja szóhagyományaira támaszkodva állította, hogy ama Váczyak közül való, kiknek egyike György az erdődi zsinaton (1545) másika András az egyházkormányzati vitából ismeretes szoboszlói pap és esperest, irodalmi művéről is nevezetes, az 1646-diki szathmárin, mint előkelő papok voltak jelen. Ez utóbbihoz való egyenes utódi viszonya kétségtelen. Tehát benne egy régi papi család halt ki. Ez talán megérdemli a rövid megemlékezést.

A t. olvasó nem magyarázza rosza, ha megtudja, hogy e sorokat egy közel rokon írta. Nincs ebben semmi vétkes érdek. Kincset nem hagyott; kevés szerzeményén kívül 40 mondd ne gy ven o. é. frtnyi nyugdíjából élt. Fényt nem hagyott. . . azok közé tartozott, kikre az illik a mit a költő mond: teles telesötéttséggel. A szegénység, az erőtlenség, a testi világtalanság sötéttségével. De már fénylik neki az örök világosság. Fénylnek nekünk is egykoron!!

Kolozsvár, 1882 szept. 19.

Imre Sándor.

Nagy-Kőrösi levelek.

(Folytatás.)

II. Az iskolai év megnyitása a különböző tanintézetekben, szeptember 3-án és 4-kén ment véghez.

Szeptember 3-án a templomba vonult a praeparandiai ifjuság, az összes tanító személyzet, az egyházi és városi előljáróság. A gyülekezet éneklése után Filó Lajos lelkész ur lépett a szószékre és hivta segélyül Istennek szent lelkét s kért áldást iskolánkra, az azokban tanítók és tanulókra stb. Majd Péld. VIII. 10. alapján beszélt a tudományosság s művelődés fontossága és hasznairól, ajánlván a sz. igével: „tudományt vegyetek inkább, mint választott aranyat.“

Isteni tisztelet után az előljárók, a tanárok, tanulósegreg és díszes közönség a gymnasiumi díszterembe vonultak s aztán megzendült a praeparandiai ifjuság szép karéneke. Ennek elhangoztával az egyház és tanintézetek egyik elnöke Filó Lajos lelkész ur kelt föl, s néhány meleg szóval az egyház nevében megnyitá az iskolaév megnyitási ünnepélyt, utalva az utánna szólendő két igazgatónak az ünnepély céljához alkalmazandó beszédeire. — Ekkor Ádám Gerzson gymnasiumi igazgató kelt föl s beszédében hangsúlyozta az iskolák és egyház együvé tartozásának fontosságát, fölemlíté, hogy a prot. egyház és iskolák kölcsönösen táplálják egymást. — Az egyház iskolákat állít s tart fen nagy áldozatokkal, de ezen iskolákban növeli és ifjítja fel mintegy magát a térben és időben, azért az iskolák az egyház veteményes kertei. Mint a források, csermelyek, patakok, folyók s folyamok táplálják a tengert, ugy ezek és a tengerek kipárolgásaiból verődnek össze a felhők, melyek ismét különböző alakban a földre hullva megkezdik a vizek éltető körforgását: épen ugy van az egyház is az ő féltett kincsei iskoláival, melyek vallásos és jó erkölcsű, áldozatokra kész buzgó népet, az ige és a tudomány buzgó apostolait növelik s általában az emberiséget a fejlődés pályáján tovább viszik. — Beszéde második része kiválóan a tanuló ifjusághoz volt intézve. Alapeszméje ez intésnek ez volt, qui proficit in studiis, sed deficit in moribus, plus deficit, quam

proficit. Kimutatta, hogy a tudomány, vallásosság, jó erkölcs nélkül inkább átok mint áldás forrása; kimutatta, hogy az életben azért lesznek annyian szerencsétlenek, mert hamar sietnek élni, élve és haszonhajhászat után járnak, nemesebb eszmékért lelkesülni nem tudnak, a sikerben elbizakodók, a csapások sulya alatt csüggetegek, roskadozók, s mindez azért: mert szívök üres, lelkök sivár s nem szenteli meg lelköket a vallás, és nem a hit szelíd fényét, hanem a szenvedélyek könnyen ellobbanó lángját követik. — Végül ajánlotta iskoláinkat, nem csak mint a tudomány és vallás várerődeit, hanem mint a sokszor veszélyezett magyar nemzetiség és alkotmány várerődeit is a magyar közönség és egyház pártfogása és szeretetébe.

Utánna Magyar Antal preparandiai igazgató beszélt, röviden kiemelve, hogy a tanítóképző intézetek hivatása levén, hivatásuknak élő s magasztos feladatuknak tudatával bír, s minden ambíciójukat a nép igazi erkölcsi nevelésében találó tanítókat képezni: ennél fogva a n. körösi preparandiai tanári kar ez évben is törekedni fog, hogy eme hivatásának teljes mértékben megfelelhessen. — Eme cél két tényezőtől függ különösen, u. m. a tanároktól és a növendékektől. Ő és társai mindent elfognak követni, hogy a tanítói nemes hivatástól lelkesült, annak élő, az egyházhhoz — mint a népiskolák édes anyjához — ragaszkodó tanítókat képezzenek; de a növendékektől is megvárja, hogy vallásosság, jó erkölcsi viselet, szorgalom és kitartó munkásság által igyekezzenek a népnek valódi példányképeivé válni: így lesz rajtok Isten áldása s így fogják megnyerni, a mit kül-erőszakkal nem lehet, a külbecsültetést és elismerést; tekintélyt ugyanis a tanítónak csak belbecse, belértéke kölcsönöz.

Az igazgatói beszédek után Ádám László főgondnok és városi polgármester ajánl a növendékeknek, hogy a hallott intéseket véssék sziveikbe és kövessék; biztosítá az iskolákat a gyülekezet és város pártfogásáról s áldást kért tanítókra és tanulókra egyaránt.

Végül fölhangzott a képezdei ifjak karéneke s ezzel a szép ünnepély bevégeződött.

III. Szeptember 4-én a népiskolák megnyitása volt. 1649 népiskolás gyermek (817 fiu és 835 leány) volt jelen a ref. templomban élükön tanítóikkal, kísérv az anyák nagy száma által. Megjelentek még az egyháztanács és a városi előljáróság tagjai közül nagy számmal, a gymnasiumi és képezdei igazgató, a képezdei tanárok és a gyülekezet férfi tagjai közül is nagy számmal. Az imádságot Kovács Lajos lelkész ur mondta, buzgón kérve a segílyt és áldást az egek urától az iskolákra, tanítókra, szülékre s gyermekekre stb.

A mint a záróének elhangzott, a növendékeket iskoláikba vezették tanítóik. Az egyházi és városi előljáróság, a két igazgató s a képezdei tanárok és nagyszámu közönség pedig a Szalay-Faragó iskolába vonult. — Ez iskolát nemes özvegy Szalay Pálné, V. Faragó Zsuzsanna asszony építtette a város egyik legszebb pontján, áldozva ugy ezen impozáns épületre, mint a benne működő főtanító részére 20 ezer forintot. Van benne 3 diszes tanterem, egy tanítói kényelmes lakás és 2 segédtanítói szoba s az egész épület előtt vasoszlopokon nyugvó tágas tornác. Ez iskolában most az I—IV. leányosztály van elhelyezve, 2—2 osztály egy tanító vezetése alatt.

Most ez épület egyik szárnyát szentelték fel. — Az új tanteremben volt az ünnepély, melyet a képezdei ifjak szép karéneke nyitott meg. Ezután felemelkedett Filó Lajos lelkész ur s elmondá, hogy mai napság az ünnepélyek korát éljük; de az ünnepély is ugy szép, ha az tényekkel van kapcsolatban. Neki az a szerencse jutott, hogy ilyen tényekkel kapcsolatos ünnepélyt újíthat meg. — Mert tény, hogy ugy Nagy-Körös városa, mint a nagy-körösi ref. egyház, továbbá ebben kiváló egyes egyének nagyban buzognak, hogy a nevelés szent ügyét előmozdítsák. Így a nemes város legközelebb egy új tantermet és segédtanítói szobát építtetett az Erzsébet ref. leányiskolához, mely tény ugy a városi előljáróság, mint a városi képviselőtestület nemes gondolkodásáról és áldozatkészségéről teszen tanuságot, a miért is a ref. egyház nevében, mint annak egyik elnöke a jelenlevő polgármesternek Ádám László urnak, az egyház háláját és köszönetét teszi le.

De köszönetet mond mindenek felett nemes Szalay Pálné V. Faragó Zsuzsanna asszonyságnak, ki már ismert áldozatkészségét ez évben azzal tetézte, hogy e diszes iskolaépülethez egy új szárnyat építtetett és így az épületben I—IV leányosztály elhelyezését lehetővé tette. Nemes tette nem szorul dicséretre, magasztalásra; e nemes tett dicséri önmagát. — A kegyes alapítónő örök emléket emelt magának, mely emléken naponkint gyönyörködhetik; de emléket emelt a hálás szivek kegyeletében is és a jók áldása száll reá itt e városban minden pillanatban. Isten — ki a nemes tettekben gyönyörködik, bizonyosan megadja neki az élet koronáját menyekben, mi pedig óhajtsuk, hogy e diszes épületben s az ebben tanuló gyermekekben, a nemes alapítónő még soká, az emberi élet legvégsőbb határaig gyönyörködjék.

Erre hatalmas „éljen“ hangzott fel; Szalayné asszonyság pedig fölemelkedvén így szólott: „Mindenekelőtt legyen hála az én Istenemnek, hogy nekem e boldog pillanatot megérnem engedte! Nincs sem apám, sem anyám, jó férjemet is elszóllította mellőlem az Isten; de rendelt bölcs férfiakat, különösen nt. urat; (Filó L.) kit apaként tisztetek. — Most három éve az anyaszentegyházban voltam, kijöven az isteni tiszteletről, bementem kedves nt. urhoz, előadtam, hogy mit akarnék és ő helyeselte, sőt tanácsolt, vezérelt, oktatott, így jött létre ez az iskola és én naponkint gyönyörködhetem ezekben az idejárom kis leánykákban, a kik majd — mintha saját leányaim volnának — könyeket hulaítnak siromra. Én boldog vagyok; legyen hála érte Istenemnek. — A tisztelt közönségnek pedig köszönöm e szép ünnepélyt.“

Az „éljen“ ismét fölhangzott s utánna Ádám László emelkedett fel s mint polgármester biztosítá a közönséget a város jóakarataról továbbra is, mint polgármester és főgondnok a város és egyház kettős köszönetét tolmácsolá ismét az alapító asszonyság iránt.

Végül az ünnepélyt a képezdei ifjak karéneke zárta be. Ez ifjaknak is adott a nemes alapító ötven o. é. forintot, melyből m. e. 40 frt a képezdei ifjuság segélypénztárába folyt; a többiből pedig az énekkar egy kis kolációt kapott.

Nemes Szalay Pálné asszonyt különben Debreczenben is jól ismerik, adván ő a debreczeni ref. egyetemre, illetőleg főiskolára is ezer o. é. frtot.

A Szalay-Faragó iskolából a községi felső leányiskolába vonult a közönség nagy része, a melyet Dr. Öreg János, a községi iskolaszék elnöke szintén most nyitott meg, különösen hangsúlyozván az oda járó lányok előtt a szorgalom, figyelem és fegyelem szükségességét.

Nagy-Körösnek a pápista és zsidóiskolákon s a nőegylet I—IV osztályu leány népiskoláján kívül van 20 reform. népiskolája; de itt is némely osztályok tul vannak tömve; 6 év alatt szaporodtak ez iskolák 16-ról 20-ra s most ismét meg kell barátkoznia a gyülekezetnek azzal — és a mint ismerjük e nemes egyházat és várost, — meg is fog, hogy a város két pontján, a közel jövőben, legalább is egy-egy iskolát fog állítani. Segélje is erre Isten kegyelme!

Körösi.

Keresztyéni szeretet munkái Magyarországon.

(Folytatás.)

V... ön szerencsésebb volt a körárus. A tanító egy derék, lelkes ember, olvasó kört alakított és sok könyvet vásárolt tőle, de a lelkész itt is távol tartotta magát a mozgalomtól. Két igen szegény faluban egyetlenegy traktátust sem tudott eladni pénzért s a tanítókkal megbeszélve a dolgot, elhatározta magát, hogy pénz helyett tojásokat is elfogad a traktátusokért. Alighogy megtudta ezt a nép, férfiak, asszonyok és gyermekek seregszámra özönlöttek a vásárra. O... ön a lelkész mindenkinek, a kivel csak beszélt, ajánlgatta a traktátusokat s maga is vett belőle sokat. A helységnek egy róm. katolikus vallásu tisztviselője örömét fejezte ki a körárus előtt a fölött, hogy vannak olyan emberek a világon, kik szembe állanak a gonoszok gyűlölködő megvetésével s hadat mernek izenni napjaink tisztátalan és mérges irodalmának. Gazdagon vásárolt a gyűjteményből egy másik róm. katolikus uri emberrel együtt s mindketten áldást kívántak a nehéz, de szent munkára. Sokan tették a nép fiai közül a körárushoz ezen kérdést: „mit kell nekem cselekednem, hogy idvezüljek?“ s nagy boldogság, ha az ilyenek részére ott van készen, megírva a felelet.

Másutt is teljesen meglehetett elégedve a körárus fogadtatásával; öreg és ifju sietett hozzá vásárlani. Dicsérték előtte könyveinek nyomását, kötését és tartalmát. Öreg emberek elmondogatták, hogy sok időt éltek már át, de azt még nem érték meg, hogy oly nagy jótéteményekkel fölkeresték volna őket és sürgették az ifjakat, hogy ragadják meg a jelen kedvező alkalmat s minden fillérjüket költsék arra, a mi fontosabb a lélek léteztetésére, mint a kenyér a testnek. Ismét másutt úgy találta a körárus, hogy könyvei és traktátusai minden tüzhelynél jó ismerősök, jó barátok. Az egyszerű emberek körözték maguk között a korábban vett iratokat s most helyreállították azokat, melyek a folytonos használat miatt elszakadoztak s megvették a társulat új kiadványait is. A lelkész is buzgó harczosa itt az ügynek egy a katedrában, mint magán életében is.

Az évi jelentésvégén a társulat által kiadott, különféle nyelvű iratok jegyzéke áll.

III. Tizennegyedik évi jelentése a budapesti reform. német fiókegyház **Bethesda** nevű kórházának az 1881-ik évre.

A Bethesda 1866. ujév napján főt. Török Pál superintendens ur által nyitattott meg és sok küzdelem, hányatás után ma már úgy szerepel fővárosunkban mint a szegényeknek, betegeknek irgalmasságot ismerő, segíteni kész barátja. A Bethesda kórházba fölvetetnek, a budapesti ref. anya- és fiókegyháznak tagjai, a családjukhoz tartozók, cselédek, legényeik, tanonczaik; időlegesen itt tartózkodó vagy átutazó hitsorsosok; ezeken kívül pedig minden különbség nélkül más betegek is, a mennyiben a helyiség megengedi. Az intézet ügyeit a ref. német fiókegyház presbyteriumának kebeléből választott bizottság vezeti. Ime tehát egy intézet mely egyházi felügyelet alatt áll, mely közelebbről a saját fiaikat ápolja, de mert e keresztyén szeretet felekezeti határokat nem ismer, más egyházak fiait is gyógyítja.

A tizenegyedik évi jelentés mindenekelőtt hálát ad Istennek, hogy kegyelmét újra kimutatta az intézet iránt s megáldotta azon munkát, melyet abban a vezetők, munkások folytattak. Következnek azután a kimutatások a betegek számáról, a kiadásokról, bevételekről s egyéb az intézet bel-életére vonatkozó körülményekről, adatokról,

—y—s.

(Vége köv.)

Zsinat.

Balogh Ferencz beszéde.

Szept. 14-én.

Főtiszteletű és méltóságos zsinat! Elérkezett a pillanat, hogy végre döntőleg nyilatkozzunk, s megfeleljünk a várakozásnak, és egyházunk anyaszentegyházunk hajóját egy jobb szebb jövő révpartjába vezessük be. Elérkezett a pillanat, hogy az autonomia, egyházunk ez édes gyermeke felett nyilatkozzunk. De mielőtt nyilatkoznánk, meg kell fontolni, hogy milyenek voltak a viszonyok, midőn az autonomia megszületett s milyenek ma, mikor az alkotmány szervezet megszületett? Oly időben született meg az autonomia amikor a protestáns egyház állammal, oly állammal állott szemközt, mely a mi egyházunk ellenlábassával, Róma egyházával nem allianceban, hanem a legszorosabb érdek közöségben, solidaritásban, unificatióban volt. Róma egyházi hatalma s a kormány hatalom egyesülte oly erőt képezett, melynek súlyos nyomása alatt rogyadozott függetlenségünk. Az iskolák az egyház kezébe kerülván, nem volt állami iskola, a miénket részint megsemmisítette, részint összezuzta, részint tengéltre szoritotta. Ezen hatalom ellen nem volt más mit tenni, mint a békekötések és vérhullás árán kivivott törvényes kiváltságok fellegrárába menekülni, és innen küzdeni az ostromló áramlat ellen. Megharcolták őseink a nagy harcot, s az autonomia az akkori egy oldalu állammal szemben megszilárdul.

Ujabb időben, hála korunknak s a XIX. század dicső haladásának, nem látom az államot szemben az egyházzal. Az ujkor szelleme elvonja az államot az egyes egyházak servitiumából, a privilegiumok kora lejárt. — Nekünk arra kell törekedni, hogy az állam mindnyájunké, ne egyes egyházé legyen, s elhordassanak azon maradványok, melyek az egyház és államot oly szoros összeköttetésbe hozták, és az egyenlőség magasztos elvénél fogva egyenlő mértékkel mér-

jen az állam minden felekezetnek. Elfog az következni — és itt vagyunk már a küszöbén. — Oda kell törekedni, hogy az utolsó korlátot is elbontsuk, s a magyar nemzetet minden felekezet egyiránt képviselje, s egyenlő legyen Magyarországon minden felekezete irányában. — Így állván a dolog, habár fen vannak is még azon korlátok, melyek az államot egy egyház servitiumába szoritják, azon igyekezzünk, oda törekedjünk, hogy e lánczok szétszakadjanak, és minden egyház egyiránt létezhessek, hogy az autonomia, mely azelőtt csak privilégium, kiváltság volt, ne privilégium legyen, hanem egyetemes.

Tehát a mai állás és a mult közt lényeges különbséget látok.

Továbbá a magyar protestantismus mint eddig, ugy ezután is a felvilágosodás, a nemzeti kultúra, a közművelődés tényezője és előmozdítója tartozik lenni. A népnevelés ügy az államok missiója is, nemcsak az egyházé. A régiebb időben két nézet volt, az egyik, hogy csak az egyháznak, a másik, hogy csak az államnak van iskolatartási joga. Mindkettő túlzó s radikalismusra vezet. Ezen rideg állást nem fogadjuk el. Minekünk csak az az észrevételünk, hogy az állam rendezze az iskolaügyet a mi egyházunk elvei szerint. Ezt a többi egyházak is követelik, és ez által azt tartom, nem akadályozzuk és nem gátoljuk az államot, hanem segílyére leszünk, garantiát nyújtunk a kormánynak, hogy mint előőrsei a haladásnak, vele megyünk előre és az ország által, mint magunk által is hozott törvényekhez hozzájárulunk, szolgálatot teszünk a közügynek, kicsavarjuk a magyar nemzet ellenségei a revoltansok kezéből a fegyvert, mert nem hivatkozhatnak ránk. (Ugy van.) Miután mi nemcsak protestánsok, de hazafiak is vagyunk, mi képezzük a nemzetet s nem mondhatják ellenünk, hogy az ország más, mint az alkotmányos kormány. — A kormány tulajdonképen mi vagyunk, a magyar nemzet véréből való vér, csontjából való csont. Ezt nem szabad összezavarni a mitrás kormányokkal. Lehetnek tulkapások, de a nemzet és a mi feladatunk ezt visszautasítani, szabályozni, rendreutasítani, a mely pillanatban tul fogja lépni az alkotmány korlátait. — A mely pillanatban nem fog a nemzet zömének tetszésével találkozni, a nemzet türelme megszakad, más kormány jön, az is a mienk lesz, mert mi közülünk való, azt is megítéljük, ha okot ad rá s azt mondjuk, hogy „ne ítélj, hogy ne ítéltesél, ha te ítéltél, midőn ellenzék voltál, te is megítéltél, midőn a kormányon ülsz.

Azt mondják, hogy az iskola édes gyermekünk. Anynyit kénytelen vagyok kinyilvánítani, hogy ama szép tétel, az iskola az egyház veteményes kertje, ugyis czimbalom üres pengésévé vált; az iskola kezdi már az egyház ellen felemelni fegyverét, kezdi tanait ostromolni, ugy hogy csak egy fal választ el bennünket, hol a vallásellenes eszméket hirdetik. A hitetlen elvű iskolának nem vagyok barátja, ha az állam állit fel ilyet, az ellen küzdhetünk, de ha magunk állitjuk fel az ilyeneket, könnyen öngyilkosság eszközeivé válhatnak. De nem is mondhatjuk, hogy az egyház pusztán az iskolára támaszkodik, az iskola nem menti meg az egyház fenállását; s valamint megtalálta fegyvereit a pogány miveletlen korban, megfogja találni minden egyházellenes veszedelmes principiumok ellen. Vannak egyletek, társulatok, szövetkezetek. Megvallom, azt is kimerem mondani, hogy ha jön az idő vihara, melyre az első s ezen a

zsinaton is volt czélzás, hogy az állam minden iskolát elragad az egyháztól, az egyház tud teremteni eszközöket, fenáll s terjedni fog akkor is.

Ha tehát más eszközökkel is rendelkezünk: tehát nem látok semmi veszedelmet abban, ha azt mondjuk, hogy az iskolaügy felterjesztésével várjunk. Szükségesnek látom fel- említeni, hogy az autonomia előtt tág tér nyilik a munkás- ságra; az egyház organismusa, egyházi törvénykezés, társu- latok, egyletek alakítása, missiók szervezése s számtalan más, a hol az autonomia érvényesíthető. Felhozzák, hogy most gyakoroljuk az autonomiát az iskola terén, s az állam nem szentesíti a meghozott törvényeket. Remélem s hiszem, hogy midőn meghozza a törvényhozás alkotását a közokta- tás terén, a mienket is tekintetbe fogja venni. — És végre felhozzák azt az okot, hogy az állam hoz egy törvényt, melytől felünk, ránk nézve szoritó, vészthozó lesz. Kérem az országgyűlések magok szokták magokat kijavítani. Az 1525-diki országgyűlés végzése között ott van „lutherani comburantur“ s 1791-diki megváltoztatta. — De meg a mi protestáns egyháztörténelmünk azt mutatja, hogy nekünk a nyomás javunkra szolgál. Valahányszor oly törvény hoza- tott, mely vést rejtett magában, nekünk erőt adott ellene állani s az egyház jövőben is tömörülni fog, s ha ilyen tör- vények hozatnak, jogosan fogunk küzdeni; de jegyezzük meg: csak az igazságtalan törvények ellen dicső a küzdelem s a nyert győzelem, igazságosak ellen nem; s a mint az ilyen küzdelem győzelemre vezetett eddig, arra fog vezetni ezután is. (Helyeslés.)

A haladás nevében, — mely nemzeti közműveltséget akar, — kívánom, hogy a protestánsok előre menjenek, szolgáljunk a közügynek az állammal együtt, hogy a többi felekezetek is utánunk jöjjenek. Továbbá a tiszta kálvinis- mus jelentésében van megadni az államnak a mi az államé, az egyháznak a mi az egyházé.

A kölcsönös szabadság egyetemes legyen. Végre har- madszor türelem, bizalom, a várakozással vértezett remény- nyel bocsátom utra a nemzet s egyház sajkáját a XIX. szá- zad eszméjének tengerére. A magyar állam felé egy szép égboltozat fog derülni, melynek neve az egyenlőség.

Mély meggondolásra hívom fel azokat, kik nincsenek velem egy véleményen. A Vályi és Hegedüs-féle javaslatot nem fogadom el. Az ő elvök a vis resistendi, a mienk a vis agendi. Ellenben elfogadom a Lónyai-féle feliratot, mert nem akarok még száz esztendeig várni.

Ballagi Mór beszéde.

Szept 14-ikén.

Az ékesszólás nem jutott osztályrészemül, én tehát azzal nem is próbálkozom meg, a kit az igazság egyszerű előadása meg nem győz, azt én meggyőzni soha nem fogom. Nagy szerencsétlenség, hogy a felkapott jelszó tul éli azon helyzeteket, melyek annak létet adtak; ilyen jelszó az egy- ház és iskola absolut egysége, melyet hazánkban a regnum Marianum uralma tett szükségessé. Kétséget nem szenved, hogy van egy rész, mely absolute örök időkre az egyháztól soha el nem választható és az a vallásban, és a mennyiben a mi iskolai tanításunk a legújabb időkig csak az egyház szol- gálatában állott, a mennyiben e század elején alkotott jog- akadémiák is csak ezzel a czélzattal állítottak fel, hogy legyenek az egyház kebelében jogtudósok s az egyház védői,

abban a tekintetben az egyház és iskola elválasztható abszolút egysége teljes valóság is volt. Azonban ma már az egész iskolaügyről azt állítani, hogy az egyháztól elválaszthatatlan, hogy abszolút egység van az egyház és iskola közt, végzetessé válnék az egyházra ép úgy, mint az iskolára. Bátor vagyok csak egy tényre hivatkozni. Mikor az 50-es években Thun kiadta a maga Entwurf-ját, siettünk berendezni iskoláinkat ennek határozatai szerint és senki sem látott abban valami kimentést; mikor egy pár évvel később ugyanezt próbálta az egyházzal szemben és kiadta a patenst, oda szólunk: idáig és ne tovább, és szavunk olyan volt, mint a mennydörgés, mely megrendítette Európa egyik leghatalmasabb államát. Bezzeg megjártuk volna, ha akkor hangoztattuk volna az egyház és iskola egységét, azt mondták volna nekünk, hogy ha az iskola rendezését elfogadtátok, miért nem lehetne most az egyház rendezését is elfogadni. Bizony bizony, helyes lett volna; azonban nem folytatom azt a kérdést, mely felett az egész Európának művelt közönsége napi rendre tért, és melyet Balogh Ferencz igen tisztelt barátom ékesszólón, szépen és lelkiismeretesen kimutatott. Rá akarok mutatni arra, hogy éppen az az alap-törvény, melyre szeretnek hivatkozni, ebben a kérdésben rég döntött már, mert nézzük meg az 1791-iki 26-ik törvény-czikket, meglátjuk benne, hogy míg az egyház autonómiájára nézve régebben a békekötések semmi alapot nem engednek meg, — kimondja az egyház teljes autonómiáját, pedig annak a törvény-cziknek 5-ik §-a mit tesz? Stadiumokat állít fel és azt mondja, hogy első stadiumban addig, míg az iskola felett törvényes hatalom rendelkezik, addig nektek teljes autonómiátok van az iskolaügyben is, de utána veti, hogy ha egyszer az alkotmányos törvényhozás fog majd törvényt alkotni, az a törvény a protestáns iskolákra is kiterjesztetik, és hogy ilyen értelemben van mondva, mutatja az utána következő tétel: kivéve a vallási ügyeket, melyek mindig minden tekintetben a felekezet sajátjai maradnak. — Igaz, hogy igen tisztelt barátom Hegedüs László erre azt mondja, én is abban a nézetben vagyok, hogy az alkotmányos törvény szavának nekünk engedelmeskednünk kell az iskola ügyben is, de csak akkor, ha a rég ígért jogegyenlőség teljesítve lesz, akkor minket többé veszedelem nem fenyeget; akkor fog beállni ez a 2-ik stadium. Én erre csak azt mondom, hogy aligha úgy nem járna, mint Horatius: expectat dum defluat amnis stb. hogy akkor mikor nem akarunk rá lépni ezen 2-ik stadiumra és azt hisszük, hogy ezzel siettetjük azon jogegyenlőség életbe léptetését, alighanem hosszú időre halasztjuk el, a mennyiben az egyház és iskola abszolút egységét most azok tették magukévé az államhatalommal szemben, akiknek ellenében mi századokon keresztül kénytelenek voltunk ezzel védekezni. És azt kérdelem, hogy ha mi segédkezet nyújtunk az ultramontanoknak, ha a mi segélyünkkel iskoláikat függetlenítik és kivonják az állam felügyelet alól, nem következhet-e be az, hogy oly közszellem teremtetik, mely szemünk láttára Belgiumban ma is az alkotmányos életet megakasztja és a felekezetek békés egyetértését megzavarja. Én tehát azt mondom, hogy nekünk e tekintetben nem engedelmeskedni a törvénynek, vagy annak oly magyarázatot adni, mely kinemfejezi igaz értelmét, egy értelmű azzal, hogy hajtunk a vizet azok malmára, kik javunkra soha sem dolgoztak. Eszembe jut egy híres ellenzéki ember eljárása; a 25-iki

országgyűlésen Plathi egy indítványt tett, nagyon melegen kezdett szónokolni — és azt mondta, elállok, visszaveszem az indítványt. Hanem azt mondja igen tisztelt barátom Kis Albert, hogy akárhogy áll a dolog, már jogot feladni csak nem lehet, hogy tehetnők le ezen iskolaügyet a napirendről? Én részemről könnyen felelhetek, mert azok közül vagyok, kik már a múlt zsinaton az iskolaügy felterjesztését elleneztek, azon okból, hogy nincsen szükség még ma az iskolaügy szentesítésére. A 2-ik stadium, hogy alkotmányos törvényhozás intézkedik az iskolaügyben, csak kis részben van keresztül vite, csak a népiskolára vonatkozik, és ebben már engedelmeskedtünk, magyarán mondva, beadtuk derekunkat, de a többire nézve még nem történt intézkedés, ennél fogva nincsen is semmi szükség, hogy a mi iskolai rendezésünket szentesítsük; mert amit mi feltettünk, azt életbe is léptethetjük, kimondhatjuk, hogy minden superintendentia léptesse életbe és én biztos vagyok, hogy senkinek az ellen semmi szava nem lesz. Meglehet, hogy még 20 évig is elhúzódik az iskolák rendezése, mi addig iskoláinkat a mi rendszerünk alapján virágoztathatjuk. Így állván a dolog hol van itt jogfeladás, ha letesszük a napirendről? Én ennél fogva a beterjesztett bizottsági munkálatra szavazok.

Hegedüs László beszéde.

Szept. 14-ikén

Legelőször ki kell jelentenem főt. és méltóságos zsinat, hogy a szónoklat azon erejével nem rendelkezem, melylyel az előttem szólott szónokok; kijelentem, hogy én nem a képzelgés körében fogok mozogni, hanem a realitás terén. Mélyen tisztelt zsinat! Midőn elolvastam azon leiratot, melyet az államkormány, illetőleg a vallás- és közoktatásügyi miniszter a zsinathoz intézett, mindenekelőtt önmagamra kénytelen voltam gondolni, ime beteljesedve láttam, a mitől előre tartottam és a minek mindjárt a konvent kezdetén kifejezést adtam, hogy t. i. megnyitottuk a kaput, melyen az államhatalom bejuthat; mint az egyházi törvényhozás faktora, hatalmasabb mindnyájunknál, de nem erősebb a protestáns ember lelkiismereténél. Ezért elleneztem én a zsinattartást annak idejében, nem mint olyannak tartását, mert én is a zsinat presbyteri alkotmánynak vagyok hive, ezt védelmeztem a vérszék idején. Ellene voltam a zsinat tartásának ez idő szerint, mert nem tartottam helyesnek azon közjogi alapot, melyet számára az 1790—1: XXVI. t. cz. megad. Elismerem, hogy a 90—91-diki egyházügyi törvény annak idejében az annyit zaklatott egyházra jótékony hatással volt, s bizonyos autonómiát biztosított egyházi mint iskolai tekintetben számára, de nem mondhatjuk, hogy ez a teljes autonómiát, visszaadta volna; nem adta vissza még ott sem, hol a nemzeti fejedelmek alatt volt, kik dajkáik voltak az egyháznak.

Épen azért megvallom, hogy álmélkodva hallottam, midőn egy tudós tagtársunk azt mondta, hogy azok, kik az 1790—1-diki törvény meghozásában részt vettek, nem csak jeles protestánsok, hanem hazafiak is voltak s nincs mitől félnünk, mert ezen törvényben meg van az egyháznak az autonómiája, biztosítja a törvényhozás az iskola rendezés jogát. Ha más mondta volna, azt mondanám, hogy járatlan a történelemben; de a tisztelt barátom jól tudja, mint született meg az 1790—1-diki törvény, s a két záradék mi módon

jött be a törvénybe. Ez a két záradék volt a multban, ez ma is, jövőben is ez lesz a vitás tér, melyen álltak szemben mint ellenfelek legközelebb is azok, kik a zsinat megbizásából, mint az egyház főgondnokai, püspökei az alkotmányos petitiókat a minisztériumhoz beadták. — De azt kérdezheti valaki tőlem, hogy mikor jött volna hát el az alkalmas idő a zsinattartásra, hogy valahára a magyar ref. egyház mint erős compact testület foglalja el helyét? Akkor, mikor az országos törvényhozás megalkotta volna a vallásügyi törvényt az egyházak és az állam közt, az egyház és nemzet közti viszonyt az 1848-ban letett alapon megfejtette volna, melyet mi számtalanszor sürgetve hangsúlyoztunk. De mélyen tisztelt zsinat, a mi megtörtént, azt meg nem törtéنتé tenni nem lehet; a baj meg van, és azok sem tagadják azt, a kik megnyugvással vagy örömmel fogadták a miniszteri leiratot.

Nem lehet, hogy a zsinat megnyugvással fogadja a leiratot s nem lehet helyeselnünk, midőn azt kívánja, hogy a közoktatás ügyét levegyük a napi rendről s szurjuk be a szövegbe e szavakat: „az állam jogainak épségben tartásával azaz a hazai törvények szemmel tartásával.“ Mélyen tisztelt zsinat! hiszen ha mi tagadnánk az állam jogait, melyet én mint alkotmányos polgár véteknél tartanék, akkor igaza volna a leiratnak; de mi olyan iskolákról szövelgettünk, a melyeket a ref. egyház állított fel és tart fen. Azt kérdem megnyugvással fogadhatja-e a zsinat a leiratnak azon kijelentését, „hogy a mi az 1868: XXXVIII. t. cz. által a népiskolai nevelésre nézve történt, annak meg kell történni a gymnasiumi és felsőbb oktatásra nézve is.“

Azt kérdem tovább, vajjon bizalommal veheti-e a zsinat a leiratnak azon kijelentését, hogy hiszen a ref. egyháznak iskolatartási jogát senki kétségbe nem vonta, midőn azt látjuk, hogy az államkormány a legfőbb felügyeleti jogát a coordinatiót úgy akarja kiterjeszteni, hogy nekünk nem marad fen más, mint az iskolafentartásnak nem joga, hanem terhe. És ezek folytán kérdem, hogy helyesli-e a zsinat ma is azon nézeteket s elveket, melyeket a mi főgondnokaink, püspökeink részint petitióban, részint memorandumban beadtak? Ha az első kérdésre nemmel, ez utolsóra igennel méltóztatnak felelni, akkor azt kérdem, megnyugvással fogadja-e a zsinat a leirat azon kívánatát is, hogy a zsinati munkalattól az iskolaügyet különitse el és annak idejében terjessze fel?

Mélyen tisztelt zsinat! Épen ezért nyujtottuk be Vályi János képviselő társammal a kisebbség javaslatát. Benyujtottuk azért, mert mi nem találunk elég biztosítékot magunkra, az egyházra, az iskolára nézve, hogy az iskolaügy letéttetik, de az alkotmányos törvényekbe beigtattatik az 1790—1: XXV. t. cz. mint alaptörvény, de még kevésbé nyugtat meg, hogy ez a záradék is hozzá tétetik, a hazai törvények értelmében; de még ugy sem, a hogy a határozati javaslat mondja, hogy mint alaptörvény a 90—91-diki t. cz. értelmében a hazai törvények intézkedéseinek épségben tartásával.

Mi nem keressük, nem fürkesszük a kormány intencióját. Nem olvasunk a sorok közt. Mindég vita volt köztünk a 90-ki törvény két záradéka miatt és e tekintetben a nézet eltérés folytonos köztünk és a kormány közt. A kormány az itt letett legfőbb felügyeleti jogot akarja kiterjeszteni, hogy a tankerületi főigazgatók jelen legyenek a prot.

iskolában, részt vegyenek annak igazgatásában; a mi sok kellemetlen viszálynak lesz szülője.

Szóló bővebben foglalkozik e tárggyal s aztán Balogh Ferencz beszédére válaszol:

Ki kell terjeszkedni olyan tárgyra, melyet Balogh F. ur felemlített, lelkesedéssel felhozott. Megvallom, hogy én is ismerem a kornak irányát, törekvését, mely azt kívánja, hogy az állam vegye kezébe a közoktatás jogát, kötelességét, de Magyarország specialis érdekei ezt nem indokolják.

De nem arról van szó. 1868-ban azt mondta a kormány és a törvényjavaslat is elismeri, hogy nem csak az államnak felekezeteknek hanem egyeseknek is van joguk iskolát állítani. Lehet-e ezt reducálni? Kénytelen vagyok ezen állásponttól itélni meg a kormányt, és én ebből itéltem meg, nevezzenek bár engem reakcionáriusnak. Hanem Balogh Ferencz urat elragadja a buzgóság, s olyat mond, mintha a szabad gondolkozásnak az által akarna féket vetni, hogy az állammal jöjjenek összeköttetésbe az iskolák. Ezt nem fogadhatom el. Én a protestáns elvet vallom. A tanról nem szövel, ott vannak a tudós emberek, foglalkozzanak azzal, az egyház elfogadja belőle a mit jónak lát, elveti, a mit rosznak talál, de hogy anathémát mond a szabad gondolkozásra, az ellen kénytelen vagyok tiltakozni.

Azt is elismerem, hogy eljöhét az idő. mikor az iskola elválík az egyháztól, habár nem is úgy — épen jó, hogy jön az én tisztelt barátom — (Dobosra czéloz. ki akkor lép be a terembe) mint az én tisztelt barátom Dobos János kifejezte, hogy miután teleszivta magát az egyház testén, lehull, mint a piócza; nem azon czélből, hogy az állam és iskola fojtogassák egymást. Én ezt különben csak az ő humoros elméje játékanak tulajdonítom.

Legyünk protestánsok, addig mig lehet; mig más alap nincs, melyről kiinduljunk. — A mi engem illet, kimondtam azt, hogy nem tartom nagy szerencsétlenségnek, ha a zsinat minden alkotása levéttetik a napi rendről; igaz hogy ezt nagy megdöbbenéssel fogadták; de én nem ringattam magam soha sem olyan vérmes reménységben, mint azok, kik a kegyelmes leiratot örömmel fogadták. De szabadjon azt kérdem, hogy vajjon azért, hogy a budai zsinat kánonjai nem nyertek szentesítést, megakasztotta-e ezen körülmény az iskola ügyet? Méltóztassék összevetni az egyházi életet, Mit fogunk látni? Azt hogy a merő consistorialis rendszerből, miként áll elő a presbyteri rendszer, a világi és egyházi elem közt miként jött létre a legszebb testvéri szeretet. egyetértés! Iskoláinkban, hol akkor 2—3 ember működött, ma 20—25 tanár foglalkozik. És ha az iskolai életet nézzük: a haladás óriási. Reformáltuk az egyházat és iskolát, s a mit alkottunk, nincs okunk szégyenleni ma sem. Igaz hogy elfelejtették sokan, hogy micsoda szolgálatot tett egyházunk a tudománynak, civilizatióknak, s a minister iskoláinkat „refugium asinorum.“-nak nevezi. A ki azt állítja, hogy megíngott a mi reputatióknak, tekintse meg mindazon iskolákat, melyek állami tanfelügyelők alatt vannak, s azt fogja mondani nekik is van elég seperi valójuk.

De ne méltóztassék félre érteni. Nem arról van szó, hanem arról, méltóztassanak Ő Felsége elé terjeszteni az egyházi alkotmányt s az iskolai törvényt, mert ha a kormány olyan alkotmányos, nem látom be, mért ne erősítené meg zsinati végzéseinket, melyeket mély megfontolással hoztunk. És kérem méltóztassanak a — Lónyai példáját

követni, ki azt mondotta, hogy ott van a példa az országgyűlésnél, hogy újra meg újra felterjesztették a végzéseket, és hosszas üzeneteket váltottak, és csak akkor tették le napi rendről, a mikor veszélyesnek látták újra felterjeszteni, és azt a törvényt sürgetni. Így történt a vallásügyi törvénnyel. Bóthy szavaival élve „a leányzó nem halt meg, csak aluszik“ ne mondjuk, hogy letesszük az iskolaügyet, hanem kérjük a kormányt hogy terjessze fel megerősítés és szentesítés végett. Ha ez megtörtént, haza megyünk és dolgozunk, ajánlom a kisebbség indítványát elfogadásra.

Zsinati tudósítás.

Sept. 16. nyilvános ülés.

A jegyzőkönyv felolvasásakor Vályi Jánosnak különböző kifogásai vannak a jegyzőkönyv ellen, kikél hogy a jegyzőkönyvben bizottságokról van szó, melyek nem voltak, és így nincs bizottsági dolgozat sem. Kifogásai nem vétettek figyelembe.

Béky Sámuel személyes kérdésben kezd szólni, de egészen másról beszélve, elnök által félbeszakittatik.

A 3-ik §. mikénti szövegezése felett tegnap megindult vita folytatattatik. A kisebbség szövegezése ezen §-ról ez volt: „A reformált egyház alsó- és felső iskolái, mint a vallás szabad gyakorlatának jogával lényeges kapcsolatban álló intézmények s az egyház önfentartásának eszközei mindeztül az egyház testéhez tartoznak s az egyházi hatóságok alatt állanak az 1790. XXVI. t. cz. épségben tartása mellett.“

Ezen cikk felett már a sept. 15-iki ülésben erős viták folytak, s mindinkább kitűnt hogy ezen §. szövegezésének el vagy el nem fogadása fog dönteni a felett, hogy a zsinat eddigi munkálkodása sikeres vagy sikertelen és meddő maradjon. A vitában különösen az erdélyiek Szász Béla, Kolosvári és Jenei vettek részt, Papp Gábor püspök külön módosítványt adott be.

Papp Gábor superintendens, a tegnapi szónokokkal polemizál és kijelentvén hogy első sorban magyar és csak azután protestáns, aggodalmait eloszlátva nem látja és módosítványt fentartja.

Kis Albert úgy érzi, hogy a bizottsági szövegezés olyan megszorításokat foglal magában, a melyek által multunkat megtagadjuk; a kisebbségi szövegezés elfogadását ajánlja.

Gróf Lónyai nagyhatású beszédben ajánlja a bizottsági szövegezés elfogadását. Kijelenti hogy szavakhoz nem ragaszkodik, hanem az abban levő elveket kívánja megmenteni. Majd meggyőzőleg kifejti, hogy azon elveknek elvetése mit eredményezne. Ő Felsége mint a törvényhozás egyik factora újabb sanctióját adja az 1790-ik XXVI. törvény-cikkre. De már ebben ott van az hogy „a hazai törvények épségben tartása mellett,“ és Ő Felsége soha sem egyezhetnék bele olyan szerkezetbe, mely bármi irányban is tagadni akarná a felségi jogot. Ezt minden hazafi és protestáns tartozik elismerni. Sem a koronás királyt sem az alkotmányos hazafit nem nyugtathatná meg egy olyan határozat, mely az országos alkotmányos törvényeket megszorítaná. A régi törvényhozásban a karok és rendek idejében, midőn még a törvényhozásban ultramentan közegek is voltak, lehetett ok a félelemre, de alkotmányos törvények idejében

nem lehet. Pedig még a rendek idejében is a katolikus főurak védtek legjobban a protestánsok jogait, és most mi félelmet mutatnánk épen a magyar alkotmánytól. Ha a kisebbségi javaslat terjesztetnék fel, ő Felsége ismét nem mondhatna egyebet mint a mit mondott. A non possumus ki-mondása pedig részünkről nem volna czélszerű.

Kis Albert ellen kijelenti, hogy ha a törvényhozás megsértene jogainkat, ő is ott lenne a védelmezők közt, és vádjait visszautasítja. Figyelmeztet hogy itt a lenni vagy nem lenni kérdése forog szóban, és kér mindenkit, ne engedjék e zsinatot is oda jutni, hova a budai jutott.

Majd b. Vay Miklós elnök áll fel, és a magyar protestantismus szolgálatában eltöltött 60 évi működésére, egyháza iránti hűségére hivatkozik. Feltételezhetnék-e uraim — így folytatja — a 80 éves öreg emberről, ki már egyik lábával a sirban van, hogy eltérjen eddig elkövetett elveitől, s korábbi terveit szándékait maga hiusítsa meg? Ez pszichologiai absurdum volna. Miért ragaszkodnám én állásponthoz, ha nem tudnám hogy avval csak egyházam javát boldogságát mozdítom elő. Valyon mit várhatnék már a hatalom birtokosaitól életem alkonyán, késő öregségem pillanataiban. Azért uraim, engedjék meg, hogy én tehessek egy indítványt, és kérem fogadják el azt, fogadják el mintegy 50 éves működésemnek jutalmául. És habár nem biztosíthatom önöket teljesen, hogy indítványom elfogadása után megnyerjük a szentesítést, anyit azonban ünnepélyesen mondhatok, hogy én legalább e módosítvány elfogadásától teszem függővé a koronával szemben működésemet.“

A mélyen meghatott zsinat előtt felolvastatik a módosítvány, mely következő:

„A ref. egyház alsó és felső iskolái, mint a vallás szabad gyakorlatának jogával lényeges kapcsolatban álló intézmények és az egyház önfentartásának eszközei, az alkotmányos uton létrejött országos törvények, jelesen az 1790—91-dik évi 26. t. cz. mint alaptörvény épségben fentartásával mindenestül az egyház testéhez tartoznak, és az egyházi hatóság alatt állanak.“

Papp Gábor általános helyeslés közt visszavonja módosítványát, és a b. Vayéhoz csatlakozik. Kun Bertalan kijelenti, hogy az elnök személye iránti tiszteletét azzal akarja kimutatni, hogy nem szavaz, és a teremből eltávozik.

Hegedüs László szólani kezd és kijelenti, hogy az elnök indítványát nem fogadja el. Elmondja, hogy a mai gyűlést az előbbiektől nem napok, hanem hónapok választják el, hogy ő ebben körjelenséget lát. — Beállott azonban az egyetlen eset az egész zsinat folyama alatt, midőn a zsinat nagy többségének türelme elfogyott, a szónokot nem akarta végig kihallgatni és szavazást sürgetett. — Azonban ha jól fogtuk fel a zsinat pszichológiáját, nem párttürelmetlenség volt ez, hanem a kegyeletlenség feletti megbotránkozás.

A tiszáninneri kerület zsinati képviselői alig 3 híján elhagyták a termet és nem szavaztak. A szavazás eredménye volt: B. Vay módosítványára igennel szavaztak 71-en, nemmel 7-en; (névszerint Bencsik J., Benkő János, Kis Albert, Kovács Károly, Lükő Géza, Joó István, Vályi János,) nem szavaztak 23-an.

Majd következett a bizottsági munkálat többi kevésbé fontos §-ainak tárgyalása. A bizottság szövegezése leglényegesebb pontjaiban keresztül ment. Lónyai gróf indítványára

az egyházi adók és illetékek behajtásáról egy új szakasz fogadtatott el, Ritoók szabatos módosításával.

Szeptember 17-én a bizottsági javaslat még hátralévő szakaszai letárgyaltatván, Tóth Sámuel jegyző felolvassa a felirati javaslatot, melynek alapelvei elfogadtatván, jegyző a kidolgozással is megbizatik. Elhatározott továbbá, hogy a zsinati törvények a szentesítés után az egyházkerületek útján fognak kihirdettetni. Meg nem erősítés esetén Budapesten fog az új zsinat összehívatni.

Evvel elnök a zsinatot befejezettnek nyilvánítja. — Miután Beóthy Zs. indítványára az elnöknek jegyzőkönyvi köszönet szavaztatik, Nagy Péter elnök buzgó imája után a zsinat utolsó ülése délután 2 órakor szétoszlik.

Különfélék.

A tiszántuli egyházkerület közgyűlése október 11-ik napján veendi kezdetét. A gyűlés fontosabb tárgyai lesznek: A főiskola szellemi és anyagi ügyei; különösen az ezek megvizsgálására kinevezett egyházkerületi bizottságnak javaslatai. Az Andaházi-Szilágyi intézetbe és a Fráter Gedeon alapítványra való felvétel. Az állami segély kiosztása. Konventi képviselőknek és a superintendenciai segélyegyleti választmány tagjainak megválasztása, és több folyó ügyek.

Főiskolánk theologiai intézetébe ez iskolai évben jött 44 új theologus ifju, ezek közül 40 1-ső éves theologus. A jogi tanfolyamra jött 33 új hallgató, ezek közül 30 első éves.

A főisk. gymnasiumba ez isk. évben eddig 691 tanuló iratkozott be. És pedig van az

1-ső osztályban 107 tanuló	5-ik osztályban 88 tanuló
2-ik osztályban 109 tanuló	6-ik osztályban 54 tanuló
3-ik osztályban 105 tanuló	7-ik osztályban 76 tanuló
4-ik osztályban 74 tanuló	8-ik osztályban 74 tanuló

Parallel osztály van felállítva 3 osztályban, úgy mint az 1-ső 2-ik és 7-ik osztályokban.

A pápai reformált főiskolában az 1882—83-dik tanév október hó 9-én kezdődik. Ezt előzőleg 2—5-ig a magány-, pót- és javító vizsgálatok, 6-án a tanítónövendékek képesítő vizsgálatok, 7—9-ig pedig a beírások tartatnak. — Pápa, 1882. szeptember 8. — A főiskolai igazgatóság.

Megjelent és beküldetett szerkesztőségünkhöz. A nagy-kállai ev. ref. egyház története“ Görömbei Péter n. kállói ev. ref. lelkésztől, Sárospatak, 1882. Ára 1 frt. — Mig a mintegy 200 lapra terjedő csinos kiállítású műnek bővebb ismertetését adjuk, addig is olvasóink figyelmébe ajánljuk.

Sept. 17-ikén hunyt el Szabó Bálint, árvaszéki elnök, városunk egyik tisztelt polgára. Ifju korában főiskolánkban senior, majd a debreczeni egyház buzgó pénztárnoka, és az egyháznak mindég buzgó tagja volt. Béke hamvaira.

Zsinati kedves vendégeink nagy részt vasárnap és hétfőn sept. 17 és 18-kán távoztak el körünkből. Számosan kísérték ki őket a gazdák és jóbarátok közül a vasuti indóházhoz, áldáskívánásokkal és sokakat csak a messze viszontlátás bizonytalan reményében bocsátván el.

A helybeli ref. egyházban a lelkészválasztás a bo'd. Révész Imre megüresedett helyére sept. 17-ik napján ment végbe. Szavazó helyiség a városháza volt. Megválasztott nagy többséggel Kis Albert bagaméri lelkész és országgyű-

lési képviselő. A választásnál fájdalom nagy közönyösség uralkodott. Több mint 2000 választó közül alig szavazott 700. A megválasztott új lelkészt szívesen üdvözljük, és új munkássági teréhez erőt és kitartást kívánunk. A szintén üresedésben levő ugynevezett ispotályi papságra szeptember 24-én lesz a szavazás, tehát a vasárnap miatt lapunk zártakor.

Pályázati hirdetés. A miskolczi ref. főgymnasiumban a latin és görög nyelv tanszékére a négy felső osztályban ezennel pályázat hirdettetik.

A tanári fizetés áll 622 frt készpénzből és a Horváth Mária-féle alapítványi jövedelem egy kilenczedrészéből, a mi ez idő szerint 140—150 frt.

A pályázóktól megkivántatik, hogy a latin és görögnyelvből tanári képesítéssel birjanak, vagy ezen nyelvekben annyira jártasak legyenek, hogy a tanári képesítést két év alatt megtudják szerezni.

A felszerelt kérvények október 5-ig Miskolcra Bizony Tamás egyházi főgondnok és iskolakormányzóhoz küldendők. A megválasztott tanár a miskolczi tanári nyugdíjintézet tagja, s állomását 10 nap alatt tartozik a tudósítás után elfoglalni. — Miskolcson, 1882. szeptember 15. — A ref. egyháztanács.

A belényesi evang. reform. egyház részére, a százados ünnepély alkalmából szétküldött jegyekért, újabban aug. 22-től, következő kegyes adományok folytak be hozzám: (2-ik közlemény.)

Sipos Pál főthi lelkész s főesperes 2 frt. Szöllősi Ferencz s. szolgabíró Vaskóh, a hozzá küldött 45 jegy árából 45 o. é. frt, melyhez többen járultak. Szikszai József szalacsi ref. lelkész 1 frt. Böszörményi Károly árpádi ref. lelkész 1 frt. Szilády Áron halasi ref. lelkész 3 frt. Madas Károly pesti egyházmegyei gondnok 5 frt, összesen 57 o. é. frt.

Fogadják a nagylelkű kegyes adományozók az egyház mély háláját és köszönetét. Belényes 1882. sept. 18. Vállaji Sipos Imre ref. lelkész.

A Középiskolai Szemle sept. 15-iki számában dr. Jancsó Benedek a szerkesztő tart szemlét a középiskolai programok felett. Több helyes megjegyzést tesz, és kiterjeszkedik némely észrevételeivel a protestáns tanügyre is, ellen-szenv és államtanári bölcselkedés nélkül. Annyi azonban ebből is kilátszik, hogy a tanügy fődívségét a tanterv — egységben keresi, és azt hiszi hogy a tanterven öntudatos elvek szoktak keresztül vonulni. Alig lehet képzelni olyan tantervet, a mely a gymnasium célja által követelt eredmény elérését lehetetlenné tenné, ha a tanító és tanuló állományban különben megvannak a tantervnel sokkal sokkal fontosabb feltételek. Azt is kérdésbe teszi — és méltán — „honnan veszik a kálvinisták azt a sok tanterv csinálót s az a sok tanterv csináló, hol tanulta azt a tudományt, melyel ilyesmire vállalkozhatott?“ Megfelelhetünk rá, a kálvinisták részint tanügyi divatból részint azért koholnak (egy pár év olta kevésbé) tanterveket, mert felsőbbsegek parancsolják, tehát kénytelenségéből. És hogy hol tanulta a tantervcsináló azt a tudományt, melyel tanterv csinálásra vállalkozott. Sehól, de az nem is szükséges; a tanterv csinálóknak fájdalom épen az a bajuk, hogy azt hiszik hogy ahoz tudomány szükséges; sőt tovább mennek és azt hiszik hogy ha tantervet csináltak, tudományuknak is kellett lenni. Tehát a tantervkészítés divatja jött mint a tudományserzés tagadhatlanul legkényelmesebb módja. Adná az ég, hogy semmi nagyobb bajunk ne volna, mint akár a tarka, akár az egységes tanterv!

Felelős szerkesztő: **Tóth Sámuel.** Szerkesztő társak: **Békési Gyula, Géresi Kálmán.**